

Datum: Moordrecht, 9 juni 2022

Aan: de Minister voor Natuur & Stikstof

Van: A.J.M.Uphof

Onderwerp: Wild(soorten) als bedoeld in het eerste en tweede lid Art. 3.20 Wnb / Art. 3.5 Rnb.

Betreft: Reactie op het voorgenomen besluit om de jacht op konijn en haas en haas (in drie provincies) niet te openen.

Gelet op: Art. 1.5 Wnb de punten 1 t/m 6: Nationale natuurvisie ; Art.1.6 Wnb: Actualisatie natuurvisie;

Voorwoord

Onderstaande ‘teksten’ hebben geholpen vanuit meerdere invalshoeken te kijken naar het door de Minister van N&S voorgenomen besluit om de jacht op konijn en haas (in drie provincies) niet te openen.

- De Wet natuurbescherming (de kernpunten daaruit).
- Wat de Minister voor N&S op de Kamervragen heeft geantwoord.
- Conclusies n.a.v. de Kamervragen.
- Beschrijving van de jagersgroep (ins en outs rond deze groep).
- Het rapport van de Zoogdierverseniging ‘Achteruitgang van haas en konijn sinds 1950’.
- Verzamelbrief Natuur (7 juni 2022) van de Minister voor N&S aan de Kamer.

Reactie

Mijn verzoeken aan de Minister voor N&S zijn:

1. Ontwikkel beleid op het dichten van de kloof tussen ‘groene’ groeperingen in de samenleving (punt 8 blz. 2).
2. Ontwikkel een visie op hoe de kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw te promoten is bij de jagersgroep. Dit om daarmee de hazenpopulatie, wat ook het streven is van deze groep, te helpen vergroten en/of stabiel te houden. (punt 11 blz. 2)
3. Verleen voorrang aan het ontwikkelen van een model voor een adaptief jachtbeleid, dit m.b.t. tot het constant houden van de hazenpopulatie in Nederland (punt13 blz. 2).
4. Zet vaart achter het lopend onderzoek van OBN, dit m.b.t. het gezondheidsaspect van de (zieke?) konijnenpopulatie in Nederland (punt 14 blz.2).
5. Stimuleer de ontwikkeling van een onafhankelijk kenniscentrum dat jagers op tijd inzicht geeft in waarom ingrijpende maatregelen, m.b.t. in het wild levende dieren, soms nodig zijn.
6. Ontwikkel (verplichte) bijscholingscursussen voor jagers. De problematiek die speelt rond, in dit geval, de konijnen- en hazenpopulaties vraagt inzicht in veel aspecten rond deze zoogdieren (biologische, (para)medische, ecologisch, ethologische e.d.). Een gerichte periodieke bijscholing geeft jagers meer inzicht, en helpt hen te begrijpen, waarom bepaalde Overheidsmaatregelen moeten worden getroffen (punt 15 blz. 2).

Toelichting op mijn reactie

Referentiekader

1. Eigenaren van gronden waar van nature in Nederland in het wild levende dieren voorkomen mogen, als dat de vijf wildsoorten betreft, hiervan oogsten. Dit oogsten, jagen, is een recht dat door Europese wetgeving ‘beschermd’ wordt.
2. Gelet op de opdracht die de Minister voor N&S heeft (Art. 1.5 en Art.1.6 Wnb) is het begrijpelijk dat deze Minister met voorstellen komt om het behoud, en znodig herstel, van soorten zeker te stellen.
3. Gelet op de uitkomsten van het rapport van de zoogdierverseniging ‘Achteruitgang haas en konijn sinds 1950’ heeft de Minister voor N&S moeten ingrijpen.
4. Het voorgenomen besluit van de Minister voor N&S is gericht op de uitvoering en wel door de jacht op enkele soorten (gedeeltelijk) niet te openen.

5. Het voornemen de jacht op enkele wildsoorten niet te openen is door groepen in samenleving zeer verschillend ontvangen.
6. De groep die oogsten uit de natuur een vanzelfsprekendheid vindt heeft zeer geschokt gereageerd op dit voornemen. Hen wordt, in hun beleving, een verworven (oer)recht ontnomen. Het is een groep die het twee sporen natuurbeleid van de Minister voor N&S:
 - Meer en betere natuur;
 - De transitie naar een natuurinclusieve samenleving, nog niet of onvoldoende tot zich heeft genomen.
7. De behoefte aan 'Meer en betere natuur', zoals de Minister voor N&S dat graag gerealiseerd ziet is zeker groeiende. Deze behoefte leeft bij een grote groep in de samenleving. Het is deze groep die min of meer 'tegenover' de jagersgroep staat.
8. Is het dichtnemen van de kloof tussen beide groepen, beide groepen dichter bij elkaar brengen, niet iets wat als eerste zou moeten worden aangepakt? Moet dat niet 'speerpunt' van beleid worden?
9. Wordt bij de implementatie van 'de transitie naar een natuur inclusieve samenleving' de groep die zich verweven voelt met het landschap buiten beschermde natuurgebieden, de groep die daar mag oogsten uit de natuur, mag jagen, niet vergeten? Het is deze relatief kleine groep die, als het voornemen van de minister van N&S wordt uitgevoerd, een geweldig 'knauw' krijgt. Is deze jagersgroep niet onbedoeld vergeten? Vergeten 'mee te nemen' in de plannen rond de kijk op hoe de nieuwe natuur moet worden ingericht? (Zie ook de Verzamelbrief Natuur van 7 juni 2022).
10. Uit het rapport van de zoogdiervereniging is gebleken dat de omvorming van landbouwgronden naar grootschalige monoculturen de hazendichtheid in sommige gebieden heeft doen afnemen met 90%. Kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw, de veranderingen in de landbouw waar de Minister van N&S naar streeft, zijn mogelijk de oplossing voor de populatieachteruitgang van konijn en haas.
11. Het terugdringen van de populatieachteruitgang bij haas is ook een streven van de jagersgroep. Zou het bij de jagersgroep promoten van de kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw, om daarmee de populatiegroei bij de haas te helpen vergroten, geen speerpunt van beleid moeten worden?
12. Uit het rapport van de zoogdiervereniging blijkt verder dat jagen duurzaam kan gebeuren. Maar door:
 - Gebiedsverschillen;
 - Verschillen in motivatie en werkwijze van de jagers;
 - Lokale lagere dichtheden;
 - Weersomstandigheden;
 - Habitat;
 - Landbouwwerkzaamheden, kan het jagen volgens een vaste vuistregel, zoals een vast aantal dieren schieten, of een bepaald percentage van het aantal dieren, toch leiden tot een afname van de populatie.
13. Onderzoekers, vernoemd in het rapport van de zoogdiervereniging, pleiten dan ook voor een adaptief jachtbeleid waarbij goede transparante tellingen, en alle factoren die de lokale populatie beïnvloeden, worden betrokken bij het bepalen van de jacht, waarbij geen absoluut aantal maar een percentage wordt gehanteerd. Voor het verkrijgen van duurzame oogstpercentages voor de Nederlandse situatie kan het in het rapport genoemde buitenlandse model worden aangepast aan de huidige Nederlandse situatie. Mijn verzoek aan de Minister is dan ook om dit model met voorrang te laten ontwikkelen.
14. Een van conclusies uit het rapport van de zoogdiervereniging m.b.t. het konijn is dat het erom gaat dat voldoende volwassen en jonge konijnen overleven om binnen een populatie snel resistentie op te bouwen bij een nieuwe uitbraak. Hoe dat precies te bereiken is, is onderdeel van lopend onderzoek in opdracht van OBN.
15. Jagers beslissen, evenals artsen, over leven en dood. Voor artsen en verpleegkundigen zijn er wettelijke regels die patiënten beschermen tegen ondeskundig en onzorgvuldig handelen en is er de periodieke bijscholing. Dit laatste geeft inzicht in nieuwe technieken, ontwikkelingen en wettelijke richtlijnen. Door voor jagers wettelijke regels, zoals voor artsen, op te stellen en bijscholing verplicht te stellen wordt het draagvlak om te mogen oogsten in eigen veld bij Overheid en samenleving mogelijk vergroot?

Bijgevoegd als bijlage zijn samenvattingen, beschrijvingen of uittreksels van alle voor deze reactie relevante stukken.

BIJLAGEN (Samenvattingen, beschrijvingen of uittreksels van alle bij deze reactie ‘betrokken’ stukken.)

De Wet natuurbescherming (de kernpunten)

De Wet natuurbescherming is er om plant- en diersoorten die in Nederland in het wild voorkomen te beschermen. In Nederland is het bij wet verboden om opzettelijk van nature in Nederland in het wild voorkomende vogels en dieren te doden. De meeste inheemse vogels en zoogdieren zijn in Nederland beschermd.

- De Wet natuurbescherming (Wnb) voorziet in vereenvoudigde regels ter bescherming van de natuur.
- Het Besluit natuurbescherming (Bnb) kent regels ter uitvoering van de Wnb.
- De Regeling natuurbescherming (Rnb) kent regels ter uitvoering van de Wnb en het Bnb.

Deze wet is gebaseerd op EU-natuurwetgeving, de Benelux-overeenkomst op het gebied van jacht en de vogelbescherming en andere EU-natuurverdragen.

Jacht

Onder jacht wordt verstaan het bemachtigen, opzettelijk doden of met het oog daarop opsporen van wild. Dit mag ondanks het wettelijke verbod om in Nederland in het wild voorkomende dieren te doden. Jagen is alleen toegestaan als er sprake is van een redelijke wildstand. Alleen dan mag een selecte groep personen wildsoorten m.b.v. een jachtgeweer doden. Zij doen dit met het oogmerk om te oogsten uit de natuur.

Wildlijst

De Wet natuurbescherming kent een wildlijst met vijf wildsoorten. Deze vijf soorten zijn tijdens het jachtseizoen bejaagbaar, d.w.z. deze mogen met het jachtgeweer gedood worden om vervolgens voor consumptie te worden gebruikt.

Jachttijdvakken

Op de hierna genoemde wildsoorten is de jacht geopend gedurende de daarbij vermelde tijdvakken:

- Fazantenhaan: 15 okt t/m 31 jan. / fazantenhen: 15 okt. t/m 31 dec.
- Haas: 15 okt t/m 31 dec.
- Houtduif: 15 okt. t/m 31 jan.
- Konijn: 15 aug. t/m 31 jan.
- Wilde eend; 15 aug. t/m 31 jan.

Onnodig lijden

De Wetgever is heel duidelijk als het gaat over het gebruik van middelen voor het vangen of doden van dieren. ‘Eenieder die een in het wild levend dier doodt of vangt voorkomt dat het dier onnodig lijdt’.

Redelijke wildstand

Ook hierin is de Wetgever duidelijk, ‘De jachthouder doet datgene om een redelijke stand van de in zijn jachtveld aanwezige wild te handhaven, dan wel, bij het ontbreken ervan, dit te bereiken, en om schade aan gewassen te voorkomen.

Wat de Minister voor N&S in haar reactie op Kamervragen heeft geantwoord.

- I. De Minister is voornemens voor het komend jachtseizoen de jacht op het konijn in alle provincies en voor de haas in de provincies Utrecht, Limburg en Groningen niet te openen. Voor de wilde eend, houtduif en fazant wil de Minister eerst meer inzicht krijgen op provinciaal niveau. Op basis van dit inzicht zal de Minister een besluit nemen over het al dan niet openen van de jacht op deze soorten in het jachtseizoen 2023/2024. Voor het jachtseizoen 2022/2023 blijft de jacht vooralsnog geopend.
- II. Het besluit om de jacht op konijn en haas in drie provincies niet te openen is gebaseerd op de criteria vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn die gaan over de staat van instandhouding. De Wet natuurbescherming heeft de Vogel- en Habitatrichtlijn als uitgangspunt. Het besluit om de jacht op konijn en haas in drie provincies niet te openen is dan ook gebaseerd op de Wet natuurbescherming en niet op de rodelijststatus. Het is een beleidskeuze die gaat over de staat van instandhouding.
- III. In Nederland hebben we afgesproken om voor alle rode lijsten het referentiejaar 1950 als standaard aan te houden. De Rode-lijst-status wordt gebaseerd op enerzijds de actuele situatie en anderzijds de trends in verspreiding en populatieomvang.
- IV. Voor de verspreiding wordt voor zoogdieren de Zoogdieratlas van Van Wijngaarden et al. uit 1971 (die is gebaseerd op de periode 1946-1969) als representatief gezien voor 1950. Wat betreft de populatieomvang zijn er niet voor alle soorten goede tellingen vanaf 1950. Voor haas en konijn zijn er pas sinds respectievelijk 1997 en 1984 telreeksen beschikbaar om betrouwbare populatietrends te bepalen. De in de rode lijst zoogdieren genoemde trends voor haas en konijn zijn dan ook niet de trends vanaf 1950 maar vanaf deze jaartallen. Rode lijsten zijn een instrument om de ontwikkeling van een soortgroep in Nederland te volgen. Langjarige trends zijn van belang om juist de effecten van veranderingen in het landschap zichtbaar te maken. Een vast referentiejaar is van belang om te voorkomen dat het probleem van een 'shifting baseline' optreedt. (Shifting baseline = als het referentiejaar opschuift terwijl de populatie steeds afneemt, wordt een kleinere afname geconstateerd dan bij een vast referentiejaar).
- V. De cijfers van de faunabeheereenheden zijn door Wageningen Environmental en Research (WUR) beoordeeld en konden niet meegenomen worden voor het bepalen van de populatietrend. Het huidige protocol en het enkele telmoment zorgen ervoor dat de gegevens niet gevalideerd kunnen worden door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).
- VI. De Minister heeft de rapporten over de instandhouding van de soorten, eerder nog dan met de Tweede Kamer, in vertrouwen gedeeld met de KNJV en de provincies. Dit omdat de minister een goed beeld wilde krijgen over de consequenties van het besluit de jacht op konijn en haas niet te openen. De minister betreurt het dat de KNJV de vertrouwelijk heeft verbroken.
- VII. De WUR en Sovon hebben de staat van instandhouding van de soorten op de wildlijst, onderzocht op basis van de best beschikbare wetenschappelijke inzichten en internationaal vastgestelde methodieken.
- VIII. De rapporten over de staat van instandhouding van de soorten op de wildlijst zijn zorgvuldig opgesteld.
- IX. De rapporten over de staat van instandhouding van de soorten op de wildlijst geven echter nog geen volledig beeld voor een gebiedsgerichte aanpak. Ruim voor aanvang van het jachtseizoen 2022/2023, zal per gebied, meer duidelijk zijn over de staat van instandhouding van de soorten van de wildlijst.
- X. De KNJV kan zich niet vinden in de conclusies van WUR en Sovon op statistisch, ecologisch en wetenschappelijk gebied. De minister deelt deze mening niet en stelt dat deze rapporten zorgvuldig zijn opgesteld.
- XI. Uit de rapporten die de Kamer op 14 april jl. heeft ontvangen blijkt dat alle de vijf de soorten van de wildlijst zich landelijk niet in een gunstige staat van instandhouding bevinden. Ook blijkt dat jacht niet de hoofdoorzaak is van de achteruitgang van deze soorten. Het niet openen van de jacht zal daarom niet of heel beperkt bijdragen aan het herstel van de soorten.
- XII. De Minister is kritisch over het landelijk sluiten van de jacht op alle soorten van de wildlijst en wel omdat dit mogelijk een grote impact zou kunnen hebben op: faunabeheer, schadebestrijding en natuurbeheer.
- XIII. De Minister stelt ook dat jacht de basis is voor de organisatie van het faunabeheer.
- XIV. De Minister geeft aan te streven naar een gebiedsgerichte aanpak.

- XV. De Minister geeft verder aan dat de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang van de soorten op de wildlijst is: habitatverlies, afgenomen kwaliteit van het leefgebied, het effect van predatoren.
- XVI. Het schrappen van de wildlijst of van soorten van de wildlijst betreft een wetswijziging. Het openen of sluiten van de jacht kan door middel van een ministeriele regeling. Dit laatste heeft de voorkeur van de Minister.

(Bron: rijksoverheid.nl)

Conclusies n.a.v. de Kamervragen (De vorige XVI punten)

1. De Minister voor N&S, geeft aan te streven naar een gebiedsgerichte aanpak. Gebiedsgericht maatwerk. Dat houdt in dat de jacht alleen wordt geopend in die gebieden waarvan is vastgesteld dat het goed gaat met de betreffende wildsoorten, in combinatie met maatregelen voor het herstel van de populaties van de wildsoorten waar het minder goed mee gaat.
2. Het landelijk sluiten van de jacht op alle soorten van de wildlijst heeft grote impact op:
 - Faunabeheer
 - Schadebestrijding
 - Natuurbeheer
3. De belangrijkste oorzaak van achteruitgang van de soorten op de wildlijst is:
 - Habitatverlies
 - Afgenomen kwaliteit van het leefgebied,
 - Het effect van predatoren.

Het besluit om de jacht op konijn en haas (in drie provincies) niet te openen valt slecht bij de jagersgroep. Het is de groep die, zoals zij zelf zeggen, door dit besluit het meest wordt geraakt.

De jagersgroep

De groep die zich het meest verzet tegen het besluit om de jacht op konijn en haas (in drie provincies) niet te openen is de jagersgroep. Deze groep bestaat uit jachttakhouders (jagers), jachthondenmensen, en drijvers.

Wie zijn deze personen? Wat maakt iemand tot een jager? Wat hebben zij hiervoor moeten doen? Tot welke bevolkingsgroep behoren zij? Wat is hun ultieme streven? Wat hebben zij te verliezen? Antwoorden op deze vragen geven mogelijk meer inzicht in waarom deze groep zich zo heftig verzet.

Jachtgerechtigden

Wie zijn de personen die in de gelegenheid worden gesteld om met een jachtgeweer op de vijf wildsoorten te mogen jagen?

- De eigenaar van de grond;
- De erfpachter of vruchtgebruiker van de grond;
- De pachter van de grond;
- Degene die het jachtrecht heeft gepacht.

Wel moeten zij met gunstig gevolg het jachtexamen hebben afgelegd, de leeftijd van 18 jaar hebben bereikt, een jachtverzekering hebben afgesloten en een jachtveld (grond) hebben dat aaneengesloten minimaal 40 ha is.

Jachtaktehouders

Nederland kent rond de 27.000 jachtaktehouders. Dit zijn de personen die in het bezit zijn van een jachtakte. Eerder hebben zij deelgenomen aan de jachtopleiding, hebben examen gedaan en zijn voor de beide onderdelen geslaagd.

De Stichting Jachtopleiding Nederland verzorgt deze opleiding die wordt afgesloten met het jachtexamen. Dit jachtexamen bestaat uit twee delen;

1. Het theoretische of kennis deel.
Van de vragen dient 70% goed te zijn beantwoord.
2. Het praktische deel: schietvaardigheid en vakbekwaamheid.
Hagelgeweer: van de 25 kleiduiven dienen achttien kleiduiven te zijn geraakt;
Kogelgeweer (groot-kaliber): van de 4 schoten in twee series dienen tenminste drie schoten binnen de cirkel te zijn geplaatst;
Ook zijn bekwaamheid veilig omgaan met het geweer en tonen van weidelijk gedrag examenonderdelen.

Niet alle jachtaktehouders beoefenen nog actief het jagen. Hoe groot het aantal niet praktiseerde jachtaktehouders is, is niet geheel duidelijk.

De jagersgroep

De jagersgroep bestaat uit allen die een bijdrage leveren aan het jagen. Dit zijn de jagers (jachtaktehouders), voorjagers van jachthonden en de drijvers. Jagersgroepen zijn vaak heteroog samengesteld. Het kunnen zijn:

- Eigenaren van een landgoed en/of hun familieleden;
- Eigenaren van een agrarisch bedrijf en/of hun familieleden;
- Grondgebruikers / agrariërs / pachters / personeelsleden gekoppeld aan deze groep;
- Personen wonend in een agrarisch gebied / het buitengebied;
- Personen wonend in of rond een natuurgebied;
- Personen wonend in de stad met voorliefde voor het buitengebied;
- Kleiduienschutters/ liefhebbers van (jacht)wapens;
- Jachthondenliefhebbers / voorjagers / drijvers;
- Medewerkers in het buitengebied met een verplichting om een jachtakte te hebben;
- Voorheen stropers.

Allen hebben gemeen dat zij het bemachtigen van de wildsoorten met behulp van een jachtgeweer als een noodzakelijke, zinvolle, ontspannen(de) activiteit zien. Velen spreken over hun passie voor de jacht.

Waar streven jagers naar?

Op grond van een peiling onder een (representatieve) groep jachtaktehouders (jagers) ontstond een beeld van waar de gemiddelde jager naar streeft:

- Een eigen jachtveld;
- Zeggenschap hebben over hoe de jachtdagen verlopen;
- Zeggenschap hebben over het afschot van de wildsoorten;
- Een goed opgeleide jachthond of voorjager(s) met goede jachthond(en);
- Een team bestaande uit goede drijvers;
- Jachtdagen in vrijheid kunnen delen met jachtvrienden (zonder gestoord te worden door derden);
- Het bezitten van door vakmensen vervaardigde 'top' geweren;
- Naar eigen inzicht het geschoten wild kunnen verdelen en/of verkopen;
- Mogen uitzetten van wildsoorten, naar eigen inzicht wildsoorten kunnen aanvullen;
- Naar eigen inzicht predatoren of andere diersoorten, die de aanwezige wildsoorten doden of verstoren, mogen verjagen of doden.

Handhaving onvoldoende

In Nederland ontbreekt het aan voldoende jachttoezicht en/of handhaving. In het recente verleden konden jagers daardoor in hun velden op hoofdlijnen naar eigen inzicht handelen. De invoering van de Wet natuurbescherming (2017) heeft hier grotendeels een einde aan weten te maken. De verstedelijking heeft het aantal jachtvelden sterk doen afnemen. Veel jachtvelden grenzend aan woonwijken of dorpen zijn hierdoor meer zichtbaar geworden. Ook internet en de smartphones met camera hebben het jachtgebeuren verder uit de anonimiteit weten te halen.

Eenzijdige beeldvorming bij jagers

Een echokamer verwijst naar het principe dat de eigen ideeën bevestigd worden als de persoon zich enkel omringt met mensen die op eenzelfde manier denken. De echokamer van relatief veel jagers wordt gevoed met informatie uit eigen kring (jachtvrienden, de wildbeheereenheid, de jagersvereniging). Dit laatste zien wij als het gaat over de rapporten opgesteld door de Wageningen Environmental en Research en Sovon. De Minister voor N&S is ervan overtuigd dat deze rapporten op basis van de best beschikbare wetenschappelijke inzichten en internationaal vastgestelde methodieken zijn opgesteld maar de jagersvereniging roept van niet! Voor veel leden van deze jagersvereniging is het lastig om te beoordelen wie het bij het rechte eind heeft.

Achteruitgang van haas en konijn sinds 1950 (Rapport van de Zoogdierverseniging)

De rode lijst (Wikipedia)

De Nederlandse rode lijst kent voor de in Nederland in het wild voorkomende soorten zes categorieën. Van 'Verdwenen uit Nederland' tot 'Gevoelig'. Gevoelig (GE) hiervoor geldt dat de soort sterk tot zeer sterk is afgenomen, maar nog wel algemeen voorkomt. Ook is vermeld of de soort wel of niet afhankelijk is van agrarisch gebied (A). Voor de gehele wereld zijn er in het totaal 8 categorieën.

Haas en konijn staan op de rode lijst

Op 3 november 2020 publiceerde de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) in de Staatscourant de rode Lijst Zoogdieren 2020. Op de Rode Lijst zijn haas (*Lepus europaeus*) en konijn (*Oryctolagus cuniculus*) opgenomen als 'Gevoelig', met de vermelding A. Bij beide soorten is sprake van een sterke afname in aantal. De positie van haas en konijn op de Rode Lijst riep vragen op: wat zijn oorzaken van deze achteruitgang, en welke beschermings- en beheermogelijkheden zijn er om deze achteruitgang tegen te gaan? Het rapport van de zoogdierverseniging geeft antwoord op deze vragen.

Verspreiding haas (Lepus europaeus)

De haas maakte in de periode 1950 t/m 2019 een zeer kleine (positieve) verandering door in de verspreiding. Zo werd de soort geïntroduceerd op Ameland en Terschelling en geherintroduceerd in Zeeland na de watersnoodramp.

HAAS

Landelijke populatieomvang haas (Lepus europaeus)

De reeks aan afschotgegevens laat een forse achteruitgang van de populatie zien in de jaren 1960, met een gestage afname in de jaren daarna. De populatiegrootte van haas in Nederland is sinds 1950 afgenomen met 61%. De trend van de haas uit de gegevens van het NEM geeft over de periode 1997-2018 een matige jaarlijkse afname. {Netwerk Ecologische Monitoring (NEM)}

Provinciale populatieomvang haas (Lepus europaeus)

Pas vanaf 1997 zijn provinciale trends beschikbaar. De grote landelijke achteruitgang had toen al plaatsgevonden, hoe deze 'historische' achteruitgang over de provincies is verdeeld is niet bekend. Voor de periode 1997-2018 laten de provinciale NEM trends een stabiele trend zien voor de provincies Friesland, Overijssel, Gelderland, Noord-Holland, Zeeland en Noord-Brabant. Een matige afname van hazen wordt gezien in provincies Groningen, Drenthe, Zuid-Holland en Limburg. Van Utrecht en Flevoland zijn de trends van haas onzeker. De trend voor Utrecht is onzeker door de grote standaardfout: de tellingen tonen een afwisseling van hogere en lagere aantallen waar een lineaire trend slecht bij past. De trend over deze periode voor Flevoland is onzeker door het lage aantal telplots.

De achteruitgang van haas

De achteruitgang van haas in de periode 1950 tot heden wordt geweten aan grootschalige veranderingen in de inrichting van ons landschap, gekoppeld aan de intensivering van agrarisch gebruik. Daarnaast kent de afname van de hazenpopulatie globaal twee invloeden:

- Primaire invloeden: verlies aan variatie, kwaliteit en diversiteit in voedselplanten en landschap, toename van mechanisatie;
- Secundaire invloeden: lokale jacht, een terugkeer of toename van sommige carnivore diersoorten, regen, kou, ziekten en plagen.

Overlevingskansen van jonge haasjes

Het belangrijkste aandeel in de populatiedynamiek levert de overleving van jonge haasjes. Factoren die de overleving van jonge hazen beïnvloeden zijn:

- diversiteit van voedsel en landschap;
- mechanische landbouwbewerkingen (doodmaaien jonge hazen)
- predatie;
- weersomstandigheden;
- de conditie van de moeder, welke op haar beurt weer afhankelijk is van de kwaliteit van voedsel en mate van stress.
- Heggen en kruidenstroken. Indien aanwezig schuilt 70% van de jonge hazen in deze lijnvormige landschapselementen.

Diversiteit van voedsel gewenst

Zogende moeren, hebben behoefte aan:

- planten met voldoende energie, vetten, en meervoudig onverzadigde vetzuren;
- een dieet van verschillende soorten voedsel, dat alleen gevonden kan worden in leefgebieden waar verschillende gewassen en/of soortenrijke perceelranden of 'set asides' percelen (braakland) beschikbaar zijn.

Voedselpakket volwassen hazen

Hazen hebben gevarieerd voedsel nodig. In gebieden met monoculturen worden hazen dan ook voornamelijk gevonden aan randen van percelen, waar een meer soortenrijkere vegetatie te vinden is.

Het landschap is sterk aan het veranderen

Door landschapsverandering neemt de diversiteit van de vegetatie af. Oorzaken zijn:

- De voortgaande vergroting van percelen;
- Het gebruik van herbiciden;
- Het opruimen van akkerranden;
- De verschuiving van koeien in de wei naar jaarrond in de stal;
- Weilanden worden steeds meer omgevormd naar maïsvelden;
- Grasland wordt intensiever gebruikt voor hooi of kuilvoer;
- Grasland wordt frequenter en vroeger gemaaid.

Verlies aan diversiteit

Uit onderzoek blijkt dat bij omvorming van landbouwgronden naar grootschalige monocultuur de hazendichtheid kan afnemen met 90%.

- Bij graslanden speelt de samenstelling van de grassoorten en de graad van bemesting een rol; niet-bemeste grassoorten als Engels raaigras worden beter verteerd;
- Bij zeer grote gebieden met louter monocultuur neemt de voedselbeschikbaarheid af door rijping en oogst;
- Bij grootschalige monocultuur en afwezigheid van hagen en smalle percelen nemen dan ook alternatieve voedselbronnen af;
- Zeer kort gegraasde percelen worden gemeden door adulte hazen; onbewerkte perceelranden, bosjes en bos hebben de voorkeur.

Grond en gewasbewerkingen

De studies aan sterfte door grond- en gewasbewerking richten zich voornamelijk op jonge haasjes. Het effect van grond- en gewasbewerking hangt af van het type gewas.

- In gebieden met vooral gras en luzerne was de mortaliteit 44-45% of lokaal zelfs 100%;
- In gebieden met vooral granen was de mortaliteit 2-20%;
- Door vaker en vroeger maaien is de kans op het uitmaaien van vroege worpen groter geworden.

Predatie

Jonge haasjes zijn kwetsbaar voor predatoren. Vanaf 3-4 weken kunnen zij vluchten. Predatie is gebiedsafhankelijk. Gemiddelde sterfte bij haasjes tot 5 weken was door zekere predatie 42% ; door vermoedelijke predatie 36%. Bij een onderzoek in het Zwitserse laagland werd, bij haasjes in de eerste vier weken, een sterfte van 80% gemeten. Of de doodsoorzaak door regen, koude of predatie kwam kon niet worden vastgesteld.

Hazenpredatie

Uit prooi- en dieetonderzoeken komt naar voren dat de haas door veel soorten wordt gegeten. Met name in het buitenland is hier onderzoek naar gedaan.

- Verwilderde kat: deze heeft lokaal op de hazenpopulatie een flinke impact (Ned. Onderzoek);
- Vossen: komen als belangrijkste predator naar voren (Buitenlands onderzoek);
- Niet overall is er een relatie gevonden tussen dichtheid van vos en dichtheid van hazen (Buitenlandsonderzoek);
- Er is aangetoond dat indirecte effecten minstens een even grote invloed kunnen hebben op hazen (prooipopulaties) als directe consumptie. (Indirecte effecten: stress, ruimtegebrek, habitatgebruik, energiehuishouding, voortplanting) (Alaska / Sneeuwhaas)
- Predatie en ziekten hebben op korte termijn een grotere invloed op de hazenpopulatie dan op langere termijn (Engelse hazenpopulatie);

- Achteruitgang hazen populatie m.n. door de combinatie vos en landbouw. Landbouw speelt hierbij de grootste rol (Denemarken onderzoek)

Jacht

Duurzaam oogsten: de manier waarop de jacht wordt uitgevoerd is bepalend voor de groei of gelijk blijven van de populatie. Gegevens die nodig zijn om duurzaam oogsten te kunnen realiseren zijn:

- Aandeel van de populatie dat zich voortplant;
- Aantal dieren dat geboren wordt;
- De overleving van jonge haasjes;
- De overleving van adulte hazen;
- Toevalsfactoren: het weer

Voor het duurzaam oogsten zijn modellen ontwikkeld (Frankrijk)/Oostenrijk. In Frankrijk ging het om 30% oogsten in Oostenrijk 10% oogsten bij een dichtheid van 45 hazen/km². Bij een dichtheid < 15 hazen/km². Onderzoekers kwamen in 14 gebieden tot een afschot van 39%.

Afschotpercentage voor Nederland

Eerder genoemde model verdient omzetting voor de lokale situaties in Nederland. Met name omdat het aandeel vrouwelijke dieren dat zich voortplant en de worpgrootte tussen gebieden sterk kan verschillen.

Parasieten & ziekten

De ziekte coccidiose die door parasieten wordt veroorzaakt en andere ziekten, waaronder tularemie, kunnen een aanzienlijk deel van sterfte van volwassen hazen veroorzaken, maar het is onduidelijk welke invloed ziekten en parasieten hebben op de dichtheden van hazen. Wanneer percelen worden vernat treedt vaker coccidiose op. Bij in de Flevopolder uitgezette hazen, afkomstig uit Polen, trof men de geslachtsziekte syfilis aan. Deze hazen hadden ook andere hazen besmet wat weer invloed had op de populatiegrootte.

Weer

Hazen maken geen holen, zodat de jongen vanaf geboorte in het open veld moeten overleven.

- Dit maakt jonge haasjes kwetsbaar voor koude en regen. Hierbij kon niet worden vastgesteld of de dieren stierven door kou of predatie, maar regenval zorgde voor een sterk verlaagde overlevingskans;
- Verblijf in perceelranden verhoogde de overleving weer;
- Doodsoorzaak door neerslag en kou: regenval heeft daarop de grootste invloed (hypothermie).

Kennislacunes haas

De belangrijkste lacune in de kennis over populatiedynamiek van hazen is hoe deze verschillende factoren samenhangen. Van de dynamiek in predatorgemeenschappen en het effect van het wegnemen van één soort op de overige predatorsoorten is nog weinig kennis, zeker in rurale ecosystemen. De meeste studies richten zich op één factor:

- van de rol van predatoren (de vos);
- van voedsel;

Komende jaren wordt onderzoek gedaan naar:

- hoe predatoren zich precies door een landschap heen bewegen;
- het ruimtegebruik van predatoren,;
- het dieet van predatoren door het jaar heen;

- overleving van predatoren door het jaar heen;
- interactie tussen predatoren, met name de relatie tussen top-predatoren als de vos en meso-predatoren als hermelijn en steenmarter.

Van onderstaande vier factoren is niet helder of ze een impact op (Nederlandse) hazen op populatieniveau hebben:

- sterfte door verkeer,
- sterfte door verdrinking,
- invloed van bestrijdingsmiddelen, en
- sterfte door de ziekten tularemie en
- European Brown Hare Syndrome.

Bescherming en beheermaatregelen haas

Habitatverbetering

Bij hazen kan veel worden bereikt door de geboorte en overleving van jonge hazen te verhogen. Dit kan door het verbeteren van de voedselsituatie, inrichting van het landschap, en de wijze van grond- en gewasbewerking. Specifiek gaat het om:

- sturen op een kruidenrijk grasland met gevarieerdere soortsamenstelling grasland;
- sturen op permanent grasland in plaats van het doden van de grassen met herbicide, ploegen en opnieuw inzaaien;
- beheer van perceelranden van akker en grasland: niet maaien, inzaaien met kruidenrijke mengsels of sturen op soortenrijke rand door (maai)beheer;
- aanleg kruiden- en 'patrijzen' randen, hagen, of lanen (zie LIFE Project PARTRIDGE voor praktische handvaten, zadenmengsels en werkwijzen).
- uitgesteld maaibeheer. Dit zorgt voor een hogere overleving van jonge haasjes.
- braaklegging. Dit was een tijd lang een EU-maatregel, en zorgde voor jaarrond voedsel en dekking voor hazen (Frylestam, 1992; Vaughan et al., 2003).

Met deze maatregelen blijft jaarrond voedsel en dekking beschikbaar. Dit zijn bewezen positieve maatregelen. Het is belangrijk de maatregelen af te stemmen met andere agrarische natuurdoelen (weidevogels). Voor een deel zullen de maatregelen voor haas ook gunstig zijn voor weidevogels en vice versa, maar struweel en perceelranden en bos zijn niet altijd wenselijk. Soms zorgen dat soort grotere structuren voor een negatief effect op hazendichtheden, mogelijk omdat ze leefgebied vormen voor vos?

De volgende maatregelen zorgen voor hogere overleving van jonge hazen in akker en grasland:

- aangepast maaibeheer: uitgesteld maaien, van binnen naar buiten maaien, kortere maaibalk,
- bij alle bewerkingen: gebruik wildketting (werkt niet voor hazen tot 4 weken)
- jonge haasjes opsporen met drone en verplaatsen voor maaien of oogsten.
- Predatiebeheer (in relatie met habitat verbeteringen) door bestrijden van kraaien, vossen, steenmarters (Friesland) en verwilderde katten (Texel). Vaak ook in relatie met weidevogelbeheer;
- het ongeschikter maken van landschap voor, of uitrasteren van predatoren;
- aanlijngebieden voor honden aan te wijzen.

Verminderen afschot of staken jacht

Jagen kan duurzaam gebeuren. Maar door gebiedsverschillen, verschillen in motivatie en werkwijze van de jagers, lokale lagere dichtheden door weer, habitat of landbouwwerkzaamheden, kan het jagen volgens een vaste vuistregel, zoals een vast aantal dieren schieten, of een bepaald percentage van het aantal dieren, toch leiden tot een afname van de populatie. Onderzoekers pleiten dan ook voor een adaptief jachtbeleid waarbij goede transparante tellingen, en alle factoren die de lokale populatie beïnvloeden, worden betrokken bij het bepalen van de jacht, waarbij geen absoluut aantal maar een percentage wordt gehanteerd. Voor het verkrijgen van duurzame oogstpercentages voor de Nederlandse situatie kan het model van Marboutin et al. (2003) of Schai-Braun et al. (2019) worden aangepast aan de huidige Nederlandse situatie.

Verkeer

Het aantal slachtoffers door verkeer is te verminderen door afwaarderen van snelheden op wegen, aanbrengen van rasters, of het aanbrengen van faunapassages. Het is het meest efficiënt dit te doen op hotspots.

Verdrinking

Hoewel de impact van verdrinking niet duidelijk is, is het een factor die eenvoudig te verhelpen is door het aanleggen van glooiende natuurvriendelijke oevers en uitstaptrapjes bij watergangen waar dat niet mogelijk is.

Weer

Er zijn geen beschermingsmaatregelen voor deze factor.

KONIJN (*Oryctolagus cuniculus*)

*Verspreiding konijn (*Oryctolagus cuniculus*)*

In Nederland heeft het konijn zich in de periode 1950-heden verder kunnen uitbreiden. Vanaf de ‘hoge zandgronden’ heeft het konijn zich over vrijwel heel Nederland verspreid. Dit was mogelijk door drainage van voorheen ‘te natte’ gebieden en door bouwprojecten waarbij grote zandlichamen werden aangelegd, die konijnen kunnen gebruiken om een hol in te graven.

Landelijke populatieomvang konijn

Ook van konijn zijn er geen ononderbroken landelijke telreeksen van 1950 tot heden. Er zijn wel ooggetuigenverklaringen en lokale afschotgegevens van voor, tijdens en na de uitbraak van de virusziekte myxomatose. Daarnaast zijn krantenartikelen uit die tijd een bron van informatie over het verloop van de virusziekte en het herstel daarvan.

De telreeks van konijnen in de duinen is opgestart door duinbeheerders, en is thans onderdeel van het NEM. De telling bestaat uit 8 telronden in het voorjaar en 8 in het najaar, waarbij vaste routes worden gereden en alle konijnen in de koplampen van de auto worden geteld. De verwerking, analyse en publicatie is gelijk aan het NEM-onderdeel ‘Dagactieve’ Zoogdieren. Omdat dit de langste continue reeks is, is deze gebruikt voor de beoordeling voor de Rode Lijst.

Het konijn laat populatieveranderingen zien door tweevirusziekten (plus mutatie van RHD)

- Myxomatose, dat in 1953 voor het eerst werd gesignaleerd in Nederland. Uit ooggetuigenverklaringen en lokale afschotgegevens van voor, tijdens en na de uitbraak van de virusziekte myxomatose komt naar voren dat de konijnenstand door myxomatose is gedecimeerd.
- Rabbit Haemorrhagic Disease (RHD) dat in 1988 voor het eerst werd gemeld en vanaf 1990 zorgt voor veel sterfte;
- Rabbit Haemorrhagic Disease (RHD2, in 2016 gedetecteerd)

Provinciale populatieomvang konijn

Op provinciaal niveau zijn er geen aantalstrends beschikbaar vanaf 1950. Pas vanaf 1980 zijn provinciale trends beschikbaar, op basis van afschotcijfers, namelijk van de winters van 1980-1981 tot en met 2008-2009. Na die datum zijn er geen afschotgegevens op provinciaal niveau beschikbaar. In deze periode vertonen de aantallen, na uitbraak van ziekte RHD in Nederland in 1990- 1991, overal een afname.

De achteruitgang van konijn

De afname van konijnenpopulaties is te wijten aan de twee eerder genoemde virusziekten. Beide ziekten komen nog steeds voor in Nederland en zorgen lokaal voor decimering. Herstel gebeurt lokaal, maar niet meer tot aantallen van vóór deze virusziekten.

Een uitbraak van myxomatose of RHD heeft gevolgen voor de konijnenpopulaties zelf en voor de kwaliteit van hun leefomgeving. Dat laatste is van belang, omdat er interactie is tussen de verschillende factoren:

- Afname van een populatie leidt tot minder begrazing door konijnen waardoor de vegetatie verandert;
- Hoog gras en houtige gewassen geven een lagere voedselkwaliteit, duingraslanden worden daardoor minder geschikt om te foerageren;
- Konijnenpopulaties zoeken plekken op met meer hoogwaardig voedsel;
- Konijnenpopulaties er ontstaan kleine subpopulatie ;
- Burchten in de gebieden met lage dichtheden raken in verval waardoor er bij groei van de populatie een tekort is;
- Bij hoge populatiedichtheid zijn er geen reguleerde effecten van predatie, bij kleine dichtheden zien we de effecten toenemen.

Bescherming en beheermaatregelen konijn

Het effect van een uitbraak van myxomatose of RHD kan zowel de konijnenpopulaties zelf betreffen (aanwezigheid of opbouw van resistentie, genetische diversiteit, populatieomvang) als de kwaliteit van hun leefomgeving (voedselkwantiteit en -kwaliteit, schuilmogelijkheden, predatiedruk) Uiteindelijk gaat het erom dat er voldoende volwassen en jonge konijnen overleven om binnen een populatie snel resistentie op te bouwen bij een nieuwe uitbraak. Hoe dat precies te bereiken is, is onderdeel van lopend onderzoek in opdracht van OBN.

Momenteel worden de volgende maatregelen als kansrijk gezien

Habitatverbetering

- Beheer vegetatie: maaien, het tegengaan van dichtgroeien van kruidenrijke vegetaties door houtigen;
- Beheer vegetatie: begrazing door hoefdieren kan net als maaien het dichtgroeien van het duin en het ontstaan van minder geschikte vegetaties tegengaan, met een positieve respons van de konijnenpopulatie tot gevolg. Dit kan zelfs zo succesvol zijn dat de begrazing door hoefdieren kan gestaakt en de graasdruk door hoefdieren kan worden teruggebracht. Hoefdieren kunnen oppervlakkig gelegen burchten stuktrappen. Grote oppervlakkige burchten kunnen om die reden worden uitgerasterd.

Bijzettingen en kunstburchten

- Bijzettingen van konijnen op locaties waar ze verdwenen zijn, of sterk gereduceerd, kunnen positieve effecten hebben, mits het op de juiste manier gebeurt. In het kader van het eerdergenoemde onderzoek in opdracht van het OBN is er een analyse gemaakt van de praktijk in binnen- en buitenland en wordt een best practice protocol opgesteld
- Aanbieden van kunstburchten - het herkoloniseren van nieuwe gebieden bij herstel van populaties kan moeizaam gaan. In Frankrijk en Spanje is ervaring opgedaan met het aanbieden van kunstburchten op locaties waar de populatie groeit of dieren gaan worden bijgeplaatst. Mits op de juiste wijze geconstrueerd verhogen kunstburchten de overleving van de dispergerende of bijgezette konijnen.

Andere maatregelen

- Tijdelijk afschermen burchten voor predatoren; met name de zeer jonge konijnen zijn kwetsbaar voor predatie door bunzing en verwilderde kat.
- Bijvoeren in strenge winters.
- Vaccinatie: niet effectief.

De opbouw van resistentie

Het effect van een uitbraak van myxomatose of RHD kan konijnenpopulaties treffen op:

- Aanwezigheid of opbouw van resistentie,
- Genetische diversiteit,
- Populatieomvang.

Het effect van een uitbraak van myxomatose of RHD kan de kwaliteit van hun leefomgeving treffen:

- Voedselkwantiteit en -kwaliteit,
- Schuilmogelijkheden,
- Predatiedruk)

Uiteindelijk gaat het erom dat er voldoende volwassen en jonge konijnen overleven om binnen een populatie snel resistentie op te bouwen bij een nieuwe uitbraak. Hoe dat precies te bereiken is, is onderdeel van lopend onderzoek in opdracht van OBN.

Bronnen

- Rapport van de Zoogdierverseniging in opdracht van Ministerie van LNV. "Achteruitgang van haas en konijn sinds 1950". Oorzaken en beschermingsmogelijkheden, auteurs Jasja Dekker en Ellen van Norren. (www.zoogdierverseniging.nl). In de samenvatting zijn de namen van verwijzingen naar auteurs en jaartallen weggelaten. Deze zijn terug te vinden in het oorspronkelijk rapport.
- Wikipedia
- Rijksoverheid.nl
- Teksten Wet natuurbescherming (Sdu)

